

»Enemy of the State«

Víst hefur núverandi samgonga sett ein stásligan politikk út í kortið. Men tann kósín er ekki teirra privata kós. Tað er kósín hjá tjóðini. Um Finnbogi Arge og aðrir "Enemy of the State" í sama viðfangi leggja seg eftir at oyðileggja alt sum eitur almennar fyrítokur, tá verður suvereniteturin hjá okkum bara tón leiktjöld, skrivar Jóanes Nielsen, rithøvundi

Seinasta mikukvöld sá eg filmin "Enemy of the State" í Havnar Bio. Annan hovudsleiklutin, og tann leiklutin sum gjordi filmin verðan at siggja, hevði hin framúrskarandi leikarin Gene Hackman. Jon Voight, sum ein minnist saman við Dustin Hoffman í filminum "Midnight Cowboy", smæddist heldur ikki burtumillum. Men hin upp-reklameraði Will Smith! Møguliga var leikluturin hjá honum bara at vera eitt slag av sjarmerandi ifyllu, tí nógv meiri var hann ikki. Maðurin er finur rappari, og ikki heilt sorur humoristur, men sum mótsælari hjá Hackman? Nixen! Og lat meg siga tað beinanvegin, filmurin er heldur ikki nakað stórverk. Harafturimóti setir filmurin spurningar, og spurningar av allar størsta týðningi fyri demokratið.

Tann Gene Hackman filmurin sum hefur tiltalað meg mest, var "The French Connection". Har er Hackman hin neurotiski amerikanski lögrelgumaðurin, sum uppá allar mátar stendur í andsøgn til teir meiri upplýst, og kanska eisini meiri finlugu fronsku starvsfelagar. Hansara speið er býttisligt, og rakar ongan tíð seymin á hovðið. Hansara matvanar eru knýttir at pylsuvognum og kioskum, og samtalarum sum hann førir eru somikið flatar, at man hálvum krimpap ternar. Kortini hefur hefur hann nakrar eginleikar, ið gera at tey ið koma at kenna hann, hava álit á honum. Og tá á stendur, t.v.s. tá óndskapurin mótir tí vreiðu rættvísuni hjá Hackman, tá broystist hann til ein figúr sum fyrri tað kundi verið stigin út úr Gamla Testamenti. Man fær varhugan av at "The French Connection" eisini er ein roynd at visa lyndismunin á tí unga virkisfýsna Amerika, og hinu megin tað vakra og tignarluga Evropa, ið meir og minnið er lamið av alskyns fyrilitum. Tað verður annars nomið við sama tema í sjónleikinum "Tann gamla daman kemur til býin", sum hefur premieri í Sjónleikarhúsinum fyrst í februar mánað.

"Enemy of the State" er ein hundrad prosent spenningsfilmur, já somikið spennandi er hann, at eg tvær reisir undir sýningini var eg noyddur at hugsa um mína vanligu gongusl. Og tað finst onki meiri foragliggt enn at skula órógva síðu-

fólkinu tá filmshjólina mæla undir hátrýsti. Møguliga hugsaði onkur sum mátti draga beinini til sín, at hatta miðaldrandi prostatavrakið for fanin kundi havt katetrið við sær. Og at eg soleiðis órógvaði fólk, gjordi at eg fann mær ein meiri einsligan sess longur frammi í salinum. Man kann so sjálvandi spyrja, um tað er eitt listarligt kriteri, tá ein filmur ávirkar blóðruna. Já hví ikki? Tróndur Paturson gjordi í hvussu so er eitt gosvatn við standmynd upp í SMS, og hetta váta listarverkið aktiveraði blóðruna hjá bæði starvsfólki og viðskiftafólki í meira enn 10 ár, líka til teir skrívaðu kranan fyri.

Skráseting í Føroyum

"Enemy of the State" snýr seg um tað modernaða amerikanska samfelagið, har óll meir ella minni eru skrásett og eru undir eftirliti. Og akkurat tað fekk meg at hugsa um donsku loynilögrelguma PET, sum í hesum døgum hefur fingið almenna ljóskastarin settan á seg. Eisini her heima eru røddir frammi, sum ynskja at fáa at vita, um PET hevði nakað virksemi í Føroyum. So tók fái Jóannes Eidesgaard, sum hefur biðið landsstýrismannin Høgna Hoydal um at kanna málið. Og uttan at leggja meg út í teirra virksemi meira enn hægst neyðugt, so havi eg eina litla viðmerking.

Tað var nevniliga floksfelagin hjá Jóannes Eidesgaard, Jákup Lindenskov, sum á sinni kriminaliseraði býarsamtýktina fyrri Tórs-havn. Sum landsstýrismáður skrivaði hann undir lógina ið gevur lögrelguma heimild at spjæða ella at handtaka eina mannagúvu ið telur meiri enn 5 fólk. Og akkurat tann lógin varð í 1982 brúkt móti blokadvaktinum hjá Føroya Sjómannafelag. V.ø.o. gjordi sosiali demokraturin Jákup Lindenskov sitt til, at blokadvaktin endaðu í geglinum. Ikki tí, ongin okkara doyði av viðferðini. Vit blokeraðu soleiðis sum man eigur at blokera. Nokur blivu bitin av hundum, og summi fingur lurkarnir at smakka, tá Suni Vinther og hansara hetjur herjaðu á. Afurta tí fingur vit bót, og sótu í tvey samdøgur í brummuni. Av føroyskum advokatum var tað bara D.P. Danielsen sum viðgjörði hetta ófantaliga intriv. Men hetta hendi í teimum

døgum tá Jóannes Eidesgaard var eitt óskriðað politiskt blað. Eg minnst hann í hvussu so er ikki í almennum tjaki. Møguliga var hann byrjaður sum kommunalpolitikkarar á Tvøroyri, og hví ein kommunalpolitikkar skal bryggja seg um nakrar blokadvaktir í Havn, og sum omaná alt, lógu í fakligum stríði við hansara táverandi partamann Óla Jacobsen, tað er kanska ov nógv at krevja.

Men at blokadvaktirnar blivu skrásettar, tí ivist eg ikki í. Spurningurin er bara í hvørjum kortateki. Óll samfelag hugsa um sína trygd, og at bílla sær nakað annað inn, er ófyrirgeviliga bláoygt. Hetta merkir við-ari, at óll samfelag hava eitt meira ella minni umfatandi stikkaravirksemi. Í skjalagoymsluni hjá "Arbejderbevægelsens bibliotek og arkiv", er føroyskir søgumenn komir fram novnini hjá fleiri av teirra landsmonnum. Tað vil í hovudsheitum siga novnini hjá tjóðveldismonnum, sum í 50'unum vóru mettir at vera ein vandi fyrri javnaðar-rørsluna, og kanska eisini fyrri sambandið Føroyar/Danmark. Um PET var til í 50'unum, tað veit eg ikki. Og fyrri so vítt hefur tað heldur ikki týðning í hesum sambandinum. Tað, sum er áhugavert, er, at tað finnst stovnar, ið so at siga samla uppá privat loyndarmál hjá fólki. Lesir man tað sera áhugaverða søguverkið hjá Peturi Martin Rasmussen "Den færøske sprogejsning", verður man skelkaður av framferðarhátinum, ella rætt og slætt stikkaravirkseminum hjá t.d. provst Petersen og Oliver Efforse. Teir hveptu seg ikki við at uppgæva novnini á teirra landsmonnum fyrri maktini í København.

I skaldsøguni "Vidnet"

sum Richard Wright gav út í 1953, ger hovudspersónurin Cross Damon eina roynd at skifta identitet. Hann roynir at strika síni spor, m.a. við at festa eld á fólkayvirlitið har hann er skrásettur. Men hvørja skrivstovu skal ein føroyskur Cross Damon festa eld í, um hann ætlar sær at skifta identitet? Tann skrivstovan finst ikki longur! Ella beinari, takkað verði nýmótans skrásetingartekni, finnst nú upplýsingar um teg allastaðni. A fólkayvirlitum. A býráðsskrivstovu. Hjá ALS. Inni á teldunum hjá bankum og sparikassum. A psyko-atrisku deild. Hjá tannleknunum. Allastaðni ert tú skrásettur. Løgreglan hefur upplýsingar um teg (man hon hava nakað tilknýti til PET?). Arbejdsgevarin hefur vitan um teg, og líka leiðis fakfelagið. Allastaðni leggja pettir av tünim identiteti. Og verður alt miðsavnad, tá er onki sum eitur privatliv longur. Tá ert tú eitt ótrúliga nakíð menniskja. Og eru tað fólk sum ikki vilja sær væl, tá broystist tú til eina neyðars marionettudukku í teirra hondum. Og júst tað er poengid í filminum "Enemy of the State".

Clint Eastwood og vit

Á eg sum 18 ára gamal var á vegg til Danmarkar at fáa mær eitt realskúlaprógv, kom eg í prátt við ein eitt sindur eldri havnadrang umboð á Krónprinsinum. Vit tosaðu aftur og fram um tingini. M.a. fortaldi eg at eg skuldi byrja á skúla í Tølløse, men at eg eisini ætlaði mær at hyggja at Clint Eastwood filmum, tá eg kom til Kongsins Kjöbbhavin. Og til mína stóru undran, læði hesin havnadrangurin at mær. At eg veruliga kundi vera so

býttur at fara til Danmarkar at hyggja eftir hasum brutal Clint Eastwood! Men so býttur var eg, og framvegis dárar mær væl at siggja teir brutalu Eastwood filmarnar. Teir eru líkasum bygdir yvir kaos, á eina vónleysa stóðu har vit og skil ongan góðan eigur. Men tá heimurin er drenður fyrri meining, tá kann tað henda at Moses kemur oman av Sinai fjallinum við lógini. Og Eastwood ger fyrri so vítt tað sama. Men ístaðin fyrri lógartalvuna, hefur hann sekslóbarn í hondini. Og soleiðis er eisini við nógvum leiklutum hjá Gene Hackman. Tá skaddan hongur svørt og loðin, kemur eitt ordiligt fólk oman av fjallinum. Og viðkomandi nýstist ikki at skara framúr í dygdum. Slett ikki. Eg fái máðk av øllum hesum klórvaskaðu Jesus týpunum. Tær eru beinleiðis ómenniskjastigar í síni atferð. Tær seta krøv sum ongin megnar at liva upp til, og tá ein skamfullur kapitulerar frammanfyrri eina fyrmynd, tá er tað at skuldarkenslurnar, heil- og hálvlygnirnar, undanfórlurnar og dupultmoralurin byrjar.

Fyrirmyndir

Hin vegin hava øll fyrirmyndir, og ikki bara tvær og triggar, men fleiri og á nógvum ymiskum okjum. Poul Henningsen, Eldridge Cleaver og Roland Barthes, hava allir verið fyrirmyndir og havt týðning fyrri meg á greinskrivingar okinum. Palli í kajkioskini bleiv eisini ein fyrirmynd, tá vit vóru saman umboð á Kongshavn í 67 og 68. Lagaligur, raskur og heilt sjálvsama sterkur, og so dæmið manninum at drekka eitt glas og bæði tvey. "Gid jeg var en loppe på et damel", njórdi eldri beiggi hansara Hendrik, meðan hann dró tungar dergur við toski upp av botni. Frálíkur menn, tað slagid hvørs rýggir man byggir vinnulív á. Eg kundi nevnt nógvar aftrat, men poengid hjá mær er, at fyrirmyndin evnar at gera ella at siga tað, sum fólk innast inni vita er rætt og neyðugt. Tað er teirra setningur. Hvussu viðkomandi annars er skrívaður saman, er óviðkomandi. Soleiðis gav Jóannes Bóndi tí nývaknaðu føroysku tjóðini mál í 1888 við yrkingini "Nú er tann stundin", og fjórðings öld seinni byrjaðu kvinnur og menn at stovnsa føroysku fakfelagsrørsluna, eitt tak, ið seinni skapti Javnaðarflokkin, rithovundan Martin Joensen, og annars gav arbeidara-stættini lykilin til framtíðina í hondina. Og síðani tá eru nógv stríðsmál vunnin, men eisini nógv eru tapt. Arbeidarastættin hefur havt trupulleikar við lykilinum, og er komin á hurðar, ið leiddu

inn harðskap og svartasta vesaladóm. Men hví føroyski javnaðarflokkurin í dag ikki barslar okkurt, ið ber brá av nýhugsan og flottum hugburði, er í veruleikanum lógið. Tí netup í tí flokkinum finst eitt ríkt potensiali, ið treingir til at loysast úr lagdum. Í dag er flokkurin í stóran mun stýrður av einum karrikatureknara. Tað er sjálvandi originalt, men eg vil ikki kalla tað politiskt uppbyggjandi. Biligt brigsl, látluringering og eftirrationaliseringar, og alt skrytt við penninum hjá Óla Petersen, tað er javnaðarpolitikkur í dag. Og í veruleikanum er tað ein skandali. Ein flokkur við tí forngi sum javnaðarflokkurin ber, kundu vit ikki vera fyrriuttan í hesum sjáldsama skeiði í okkara søgu. Um ikki annað, so fyrri at forða teimum í at útvílast til tað reinu 5. kolonnu.

Vilja oyðileggja tað almenna

Sum fyrr nevnt, eru nógvir av filminum hjá Eastwood og Hackman bygdir yvir kaos, á eina vónleysa stóðu, har vit og skil ongan góðan eigur. Arini aftaná 1992 ráddi kaos í Føroyum, bæði hvat arbeisloysinum við-vikti, men eisini í ríkisráttarlaga sambandinum millum Føroyar/Danmark. Stóðan skapti Verkamannafylkingina, og at Tjóðveldisflokkurin kom so sterkur inn á ting í fjór. botnar í tí sama. Men meðan Eastwood og Hackman eru serfrøðingar í tí skitna og brutalu arbeidinum, eigur man at kunna krevja av politisku flokkunum, at teir siggja longur fram í tíðina. Víst hefur núverandi samgonga sett ein stásligan politikk út í kortið. Men tann kósín er ikki teirra privata kós. Tað er kósín hjá tjóðini. Um Finnbogi Arge og aðrir "Enemy of the State" í sama viðfangi leggja seg eftir at oyðileggja alt sum eitur almennar fyrítokur, tá verður suvereniteturin hjá okkum bara tón leiktjöld. At flyta okkum aftur í ta tjóðina tá Mortensen mennirnir áttu Smiril, Meiaríð átti Tróna og JF Kjölbrot átti Pride, tað krevur ikki ta nógvu heilaorkuna. Til tað krevst bara at droyma eitt sindur um gamlar dagar, tá liberalismen hevði sína fastu klógv í nakkann á fólki. Vit eru stódd í einum slagi av tómrúmi. Vit eru á eini loptjól, og um tað fer at eydnast okkum at leypa upp um hestin ella ikki, tað veit ongin rættluga. Tí haldi eg tað vera vesaligt at brúka hetta skráðara tjóðarskeiðið til at kárðra sær bitar av landsins ognum. Ikki bara samgongan verður sett í vanda, men eisini hugsjónin um Føroyar sum republikk.

Jóanes Nielsen